

A MAGYAR PROTESTÁNS ZSOLTÁRKÖLTÉSZET A XVI. ÉS XVII. SZÁZADBAN.

Második közlemény.

2. *Sztárai Mihály.*

Azon költőktől, kik egy-egy zsoltárt ültettek át magyarba, átmenetül a második időszakhoz Sztárai szolgál, ő volt az első, ki nem egy zsoltárt, hanem a zsoltárok egész sorát foglalta versbe. Sztárai Mihály a XVI. század egyik legismertebb és legtermékenyebb költője. Művelte a költészetnek mind a három ágát, a lyrát, az epikát és a drámát. Műveiben kettős célú tartott szem előtt, az irodalmi és a felekezeti, egyformán szolgálta velük a hazát és a protestantizmust: a korabeli vallásos szépirodalomnak tipikus alakja. Költői alkotásai kivétel nélkül vallásos tárgyúak, világi szellemű költemény nem maradt fenn a nevében. A magyar irodalomtörténet előtt drámai kísérletei tették emlékezetessé nevét és e prózában írott műveiben nyilatkozik meg leghatározottabban Sztárai jellemének egy uralkodó vonása, a vitakozó hajlam, a mi nem jut kifejezésre verses műveiben, sem lyrai, sem epikai alkotásaiban Lyrai költeményeinek legnagyobb részét a zsoltárok alkotják. Ez a 16 zsoltára és néhány egyházi éneke voltak költészetének első termékei. Mint laskói prédikátor már énekelte ez énekeket, tehát 1544-től kezdve.¹

»Zsoltárai, mint egyiknél másíknál a föléje írt latin kezdősor is mutatja, latin átdolgozás után készültek«, mondja életének és működésének ismertetője, Nagy Sándor.² Ez a latin átdolgozás, melyet Nagy Sándor nem nevez meg, a Vulgáta psalteriuma. Sztárai épp úgy, mint elődei, innen merítette az anyagot, a zsoltárok fölé írt latin kezdősorok kétségtelenül bizonyítják. A 16 zsoltára között azonban van kettő, melynek latin kezdősora nem azonos a Vulgáta megfelelő psalmusaival. Ez a kettő a XXXVI. és XXXVII. zs. Az előbbi fölé írt latin kezdősor: *In te Domine speravi...*, a Vulgáta XXX. zsoltárának kezdősora *s valószerűleg*

¹ R. M. K. T. V. k. 342 l.

² Sztárai Mihály élete és művei. 27. l.

csak tévedésből került Sztárai XXXVI. zsoltára fölé, mely a Vulgáta XXXV. zsoltára után készült. A XXXVII. zs. fölé írt sor: *Ne aemulare malignantus neque...* A Vulgáta megfelelő zsoltára, a XXXVI. pedig így kezdődik: *Noli aemulari in malignantibus, neque...*

Az anyag, melyet Sztárai feldolgozott, ugyanaz, a melyből előzői merítettek. Hogy megítélhessük, miképen bánt el evvel az anyaggal, vessük össze a Vulgáta egyik zsoltárát pontról-pontra a Sztáraiéval. Nézzük pl. a XII. zsoltárt.

Vulg. Ps. XI. 1. *In finem*¹ *pro octava*,² Psalmus David. Sztárai elhagyja ezt az első sort, a mely a zsoltár szerzőjét és rendeltetését tartalmazza.

Vulg. 2. *Salvum me fac, Domine, quoniam deficit sanctus: quoniam diminutae sunt veritates a filiis hominum.*

Sztárai 1. vsz.

Szabadíts meg és tarts meg uram Isten!
Mert ez földön immár szent ember nincsen,
Igaz beszéd az embereknél nincsen,
Mert többire minden ember hitetlen.

Az átdolgozás ugyanazt mondja, mint a Vulgáta, Sztárai csak az utolsó gondolatot fűzi az eredetihez.

Vulg. 3. *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum: labia dolosa, in corde et corde locuti sunt.*

Sztárai 2. vsz.

Tudván mert oly nagy hívságokat szólnak,
Egymás környül mindenkor csalárdkodnak,
Mind hazudnak ő felebarátjuknak,
Szívek szerént és csak abban forgódnak.

E versszak világosan mutatja, hogy Sztárai nem értette meg a Vulgáta rossz szövegét³ s így paraphrasisa sem elég hű.

Vulg. 4. *Disperdet Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam.*

Sztárai 3. vsz.

Az úr nyelveket és ő ajakokat
Elszaggassa, eltörülje azokat,
Ajakokkal valakik csalárdkodnak,
És nyelvekkel csak nagy kevélyen szólnak.

¹ azaz *ad summum, ad perfectum*, . . . azonn a hangonn, melyet a' Musikában »Fortissimo« jegyez. Káldi »Végig«-nek magyarázta. (Egyházi értekezések és Tudósítások. 1820. 48. l.)

² Káldi: »A' Nyolczadra« . . . Nyolcz húru hegedű mellett énekelendő Zsoltár. (u. o. 49. l.)

³ A héber psalterium e verse hű német fordításban így hangzik: »Lüge redet Der eine mit dem anderen, Mit glatten Lippen, Aus doppelten Herzen reden sie. Duhm. i. m. 36. l.

Az átdolgozás terjengősségében elvész az, a mi az eredetit széppé teszi, a rövidség.

Vulg. 5. Qui dixerunt: Linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt, quis noster Dominus est?

Sztárai 4. vsz.

Ravaszágban bízván a kik ezt mondják,
Hol nyelveket nagyon felmagasztalják,
Ajakokat hazugságra tanítják,
Az Úristent nem félik, nem uralják.

A Vulgáta megromlott szövegének¹ értelmét bőbeszédűen körülírva adja vissza.

Vulg. 6. Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum nunc exsurgam, dicit Dominus. Ponam in salutari: fiducialiter agam in eo.

Sztárai 5—6. vsz.

Az Úristen ezek ellen azt mondja,
Majd felkelek, minden ember meglátja,
Mert én szemem az szegényeket látja,
Híveimnek fohászzkodását szánja.

Idvezítő, szabadító mert vagyok,
Szegényeket, árvákat ótalmazok,
Beszédemben nagy hívséggel megállok,
Gonoszokon ezentől bosszút állok.

Sztárai a latin vers második részét, »fiducialiter agam in eo,« csak nagy bajjal tudja tolmácsolni ezt a mondatot így értelmezi: »Beszédemben nagy hívséggel megállok«. Kissé szabad értelmezés, de nem hibáztathatjuk érte, mert — úgy szólván — előkészíti, bevezeti a következő versszak gondolatait. Az utolsó sor (Gonoszokon ezentől bosszút állok) teljesen Sztárai betoldása.

Vulg. 7. Eloquia Domini, eloquia casta: argentum igne examinatum, probatum terrae, purgatum septultum.

Sztárai 7—8. vsz.

Meghigyjétek az Istennek beszédét,
Kik várjátok csak az ő segítségét,
Mert oly tiszták az Istennek beszédi,
Kiket hisznek az Istennek hívei.

Igazak és szintén oly igen tiszták,
Mint az ezüst, kit földből elválasztanak,
Az ötvösök kohókban olvasztottak,
És hétszer megeresztvén tisztítottak.

¹ A hébernek hű fordítása: Sie, die da sagen: Mit unserer Zunge sind wir stark, Unsere Lippen sind mit uns. Wer ist Herr uns? u. o.

A buzdítás az Istenben való bizalomra nincs meg a Vulgátában: Sztárain erőt vesz a prédikátori hév, bevezetésül és értelmezésül a rákövetkező gondolathoz betoldotta e buzdító szavakat. A Vulgáta metáforáját pedig részletes hasonlattá színezi ki.

Vulg. 8. Tu, Domine, servabis nos: et custodies nos a generatione hac in aeternum.

Sztárai 9. vsz.

Hatalmaddal tarts meg minket Úristen,
Őrizd minket kegyetlen nemzet ellen,
Hogy örökké kik leszünk igaz hitben,
Megmaradjunk az te esméretedben.

Sztárai ismét új gondolatot fűz az eredetibe, de e gondolat szépen beleillik annak eszmemenetébe.

Vulg. 3. In circuitu impii ambulans: secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

Sztárai 10. vsz.

Az hitetlen és kegyetlen pogányok,
Mi környülünk járnak mint oroszlánok.

Sztárai a Vulgáta e zsoltárának utolsó versét nem dolgozza át a maga teljességében, csak az első gondolatát tartja meg, a másodikat elhagyja. E rövidítés okát abban kell keresnünk, hogy a Vulgáta 9. versének első és második fele között nincs meg az összefüggés. Ha a latin verset híven akarjuk magyarra fordítani, így kell kitennünk: A gonoszok körben járnak: nagyságodhoz képest elszaporítottad az emberek fiait. Ennek így nincsen értelme s ezt az érthetetlen szöveget Sztárai nem is vehette át.¹ Helyette azonban a hitetlenek győzelmének okára fordítja figyelmünket, midőn így folytatja:

Az egyházi fejedelmek gonoszok,
Azért győznek az hitetlen pogánok.

A Vulgáta zsoltára itt véget ér, de Sztárai befejezésül még elmondja a zsoltár szerzőjének nevét, a zsoltár számát és a szereztetés körülményeit:

Lám ezeket Dávid írta versekben
Énekének tizenkettő részében,
Mikor volna nyavalyában, inségben,
Saul király miatt számkivetésben.

Ez az összevetés meggyőzhetett arról, hogy Sztárai az első hat verset kissé szabadon dolgozza át, a nélkül azonban, hogy az

¹ Károli fordítása szerint a XII. zsoltár utolsó két verse így hangzik: 8. Te Uram tartsd meg őket és őrizd meg őket e nemzetségtől mindörökké. 9. Melyben köröskörül járnak a gonoszok: mikor az embereknek alávalói felmagasztaltatnak.

eredetén lényeges módosítást követett volna el. E zsoltár utolsó verseinek feldolgozásánál azonban eltért az eredetitől a Vulgáta szövegének hibái miatt, elhagyja, a mit nem értethetett meg hallgatóival, mint Horatius mondja:

..... quae
Desperat tractata nitescere posse, relinquit.¹

Pótolta új gondolatokkal és érzelmes szólamokkal.

Majdnem minden zsoltáránál hasonlóképen járt el: zsoltárai bőbeszédű paraphrasisok, csakhogy a legtöbb még terjedősebb, hosszadalmasabb, mint a XII. Ezek a fordítások alkotják zsoltárainak egyik felét, többé kevésbé hívek a Vulgáta nyújtotta szöveghez. Ilyenek a X, XII, XXVI, XXXIII, LXIV és XCIV. zsoltár. Van azonban néhány zsoltára, melyekkel épp ellenkezően bánt el: sokkal rövidebbek, mint a Vulgáta zsoltárai. És mégis, bár ellenmondásnak látszik, e zsoltárai is bőbeszédűek. Rövidebbek lettek az eredetinel, de nem azért, hogy túlságosan tömören fejezte volna ki a latin zsoltár értelmét, hogy tartózkodott volna a betoldástól, hanem azért, hogy »csupán az alaphangot, a hangulatot veszi át; az érzelmeket egészen saját belvilágából meríti.«² Ezt a merészséget, melyet az eredeti szöveg mellőzésében tanúsít, Nagy Sándor érdemnek tudja be. A LXXIV. zsoltár, a melyről Nagy Sándor a főtebbiekét mondja,³ valóban igen szép vallásos költemény, de már nem zsoltár. Még a hangulata sem azonos Dávid LXXIV. zsoltárának hangulatával, mert Sztárai éneke segítségért könyörög Istenhez, a szentírás LXXIV. zsoltára pedig Isten bosszúállását kéri az ellenség fejére.

Hasonló jelleműek a XV, XXIII, XXIX, XXXII, XXXVI, XXXVII, LXV és LXXIV. zsoltár, fordításainak második csoportja, melyekben a szerző bátrabban dolgozza át az eredetit és a latin zsoltároknak legfeljebb csak alaphangulatát tükrözi vissza. De ezek között is legszabadabb a LXXIV. zsoltár, mely azonban e címre már nem is tarthat jogot.

De Sztárai változtatásai mélyebbre hatók, mintsem első pillanatra gondolnók. Nem tárgyban és kifejezésben, különösen az első csoport zsoltárainál, hanem szellemben. Az énekes, a ki a zsidó zsoltárokat magyar nyelven zengte, a keresztyén hit bajnoka. Midőn Batizi, Siklósi Mihály stb. zsoltáráról volt szó, már ott is láttuk, hogy a keresztyén énekes a zsidó zsoltárokba keresztyén fogalmakat, keresztyén nomenclaturát vegyít, oly elemet tehát, mely Dávid énekeiben megnyilatkozó szellemtől távol áll. Az a keresztyén szellem, mely Sztárai zsoltárait áthatja, szintén ebben a mozza-

¹ Epistolarum liber secundus. III. 149—150. sor.

² Nagy Sándor, i. m. 29. l.

³ U. o.

natban nyilatkozik meg: gyakran intézi megszólításait a keresztyénekhez (pl. a XXXVII. zs.), beszél Jézus megváltásáról (pl. a XXXII. zs.), hálát ad az Atya, Fiú és Szentléleknek (pl. a XXIX. sz.), könyörög Krisztushoz stb., szóval Sztárai is keresztyén éneket csinál a zsidó zsoltárból, sőt Dávid, zsidó fejedelem szavaival támad a Krisztus ellenségei ellen. Ez nem olyan anachronismus, mely ártalmára válnék Sztárai zsoltárainak. Csak Luthert követi, a ki maga mondta, hogy »többet visz bele a zsoltárokba, mint a mennyit bennük talál«, s a francia zsoltárszerzőket, kik »allegoricus magyarázat segítségével beleöntötték saját hitüket, képzeletüket és gondolataikat.«¹ Igaz, hogy az ilyen anachronismus bántó, ha Sztárai e költeményeit, mint *zsoltárokat* tekintjük, de ha nem szakítjuk ki a magyar irodalomból és magyar nyelven írt vallásos költeményeknek tekintjük, nemcsak fönn nem akadunk eljárásán, hanem úgy szólván szükségszerűnek tartjuk.) Mi ennek a kortévesztésnek az oka, mi magyarázza meg, hogy a keresztyén költő a keresztyénség képzeleit, nomenclaturáját beleoltja a zsidó költeményekbe? Megértjük rögtön, ha meggondoljuk, hogy e korban vallás és keresztyénség egyet jelentett és a zsoltárszerző nem is talált abban semmi különöset, hogy ő az ó-testamentumi zsoltárokba oly gondolatokat visz bele, melyek vallásosak ugyan, de más vallás, a keresztyén hit eszméi. De a mint a keresztyén világnézet áthatja a zsidó költeményeket, úgy érezteti az ó-testamentumi világnézet a hatást a keresztyén zsoltárfordításra, úgy hogy e korban a zsidó és új-testamentumi vallás eszméi sajátos keverékben vegyülnek össze. A dogmát tekintve, az új vallás, éppen úgy mint a régi, a katolikus, Krisztus tanításaira építi hitét, hiszen minden keresztyén vallás az új-testamentumon alapúl, de a protestáns hit hívei nagy szeretettel fordulnak az ó-testamentum felé, megragadják képzeletüket a zsidók történetének változatos eseményei, elmerülnek bennük, úgy hogy a gondolkodásukat egészen áthatja az ó-szövetségi szellem. Tanításuk megmarad azon az alapon, melyet Jézus nyújtott: a protestáns vallás, mely az új-szövetség szellemét törekszik megvalósítani, tisztábban, zavartalanabban, mint a katolikus, hirdeti magáról, hogy a szeretet vallása, prédikátorai azt tanítják, hogy »üdvözülünk hit által, a törvény cselekedete nélkül«. A szentírás második részét, az új-testamentumot fordítják magyarra, mert hiszen vallásuknak tételei nem egyebek, mint az új-szövetség tanításai. De másfelől mit látunk? Az ú. n. vallásos epika az ó-szövetség történeti könyveit dolgozza fel — csak kevés énekszerző van, a ki az új-testamentumból meríti tárgyát, mint pl. Batizi András Krisztus születésének históriáját, — feldolgozzák a zsoltárokat. Az ok egyszerű: az új testamentum eseményei kész igazságok, melyeket hirdetni kell, az ó-testamentum azonban bő teret nyújt a költészetnek,

¹ O. Douen. Clement Marot et le psautier huguenot. 27. l.

szabadabban alakítható, s ha igaznak is ismerik el, mégis több költőiséget találnak benne.

Minél többet foglalkoznak vele, annál inkább megszállja őket az ó-testamentum szelleme. A zsidó költő a nemzetére nehezedő bajokat Isten büntetésének érzi, töredelmesen megbánja bűnét, szabadulást kér magának és átkot az ellenség fejére. Átveszi, tolmácsolja ezeket a gondolatokat a magyar fordító is. Ez pedig épen ellenkezője annak, a mit a keresztyén vallás tanít: »Szeresd felebarátodat, mint tennmagadat.« Így olvad össze a protestáns hívő lelkében az ó- és új-szövetség szelleme, így vonódik be az ó-testamentumi színnel annak a hitnek költészete, mely egyedül Jézus tanításaira alapította dogmáit s másrészt a zsidó eredeti költemények így telnek meg keresztyén vonatkozással.

Érdekes, de könnyen megmagyarázható jelenség, hogy Sztárai csak keresztyén eszméket szólaltat meg zsoltáraiban, de protestáns volta nem nyilatkozik meg bennük. Hiába keresnénk oly elemeket énekeiben, melyek énekét protestáns szellemű költeménynyé tennék. E zsoltárok katolikus énekeknek épp úgy beválnak, mint beválnak protestáns zsoltároknak. Hiszen ez természetes is! Sztárai a Vulgáta, a katolikus szentírás zsoltárait szólaltatta meg kötött beszédben. Átdolgozása csak arra szorítkozott, hogy az eredetiben talált eszméket megvilágítsa, körülírja, megmagyarázza. Nem érintett oly dogmái vagy liturgiai kérdést, mely a két egyházat egymástól elválasztja, csupán az egyetemes keresztyénség közös fogalmait viszi néha-néha bele zsoltáraiba.¹ Nem tudatosan őrizkedett protestáns hitéről bizonyosságot tenni, hanem hiányzott a motívum, mely erre rábírta volna. Megmarad általában keresztyénnek, mert a zsoltár szövege csak általános eszmék betoldását engedte meg: a keresztyénség általános eszméi pedig egyformák a régi vallásnál meg az újnál is.

A másik kérdés, mely, ha Batizi zsoltárfordítására gondolunk, önként kínálkozik: van-e Sztárai hazafias érzelmeinek része zsoltárai kidolgozásában? Egy helye, a főntebb oly bőven tárgyalt XII. zsoltár 33—40. sora, azt látszik bizonyítani, hogy igen:

Hatalmaddal tarts meg minket Úristen,
Őrizz minket kegyetlen nemzet ellen,
Hogy örökké kik leszünk igaz hitben,
Megmaradjunk az te esmerétedben.

Az hitetlen és kegyetlen pogányok,
Mi környülünk járnak mint oroszánok,
Az egyházi fejedelmek gonoszok,
Azért győznek az hitetlen pogányok.

¹ Evvel ellentétben Nagy Sándor, Sztárai egy gondolatára hivatkozva, azt vitatja, hogy Sztárai zsoltárain megérzik a protestáns fölfogás, i. m. 27. l. Az idézett hely azonban nem meggyőző.

Láttuk fentebb, midőn e zsoltárt sorról-sorra összevetettük a Vulgáta megfelelő zsoltárával, hogy az idézeti 33—36. sornak magva megvan a Vulgáta XI. zsoltárában is,¹ a 37. sor is megvan,² csak hogy Sztárai »impíi« helyett kegyetlen pogányokat ír és ez vonatkozhatik a törökre, de vonatkozhatik Dávid ellenségeire, az őt szorongató pogányokra is. Az a körülmény azonban, hogy Sztárai a pogányok győzelmeinek okát az egyházi fejedelmek gonoszságában keresi, mégis azt látszik mutatni, hogy Sztárai itt a hazai viszonyokra czéloz. Ekkor azonban jogosan kérdezhetnők, miért tör ki egyszer, egyetlen egyszer e honfiúi fájdalom. De egyetlen egy adatra támaszkodva, a mely hozzá még kétséges is, nem szabad oly határozottan eldönteni a kérdést, mint Nagy Sándor teszi, a ki azt állítja, hogy szerzőnk hazafias szellemben dolgozta át Dávid zsoltárait. Annál kevésbbé, mert a mint tudjuk, Sztárainak, mint magán embernek épen nem volt oka gyűlölni a törököt, nemcsak békeességben élt vele, hanem urát, Perényi Pétert, a török ellensége, a német hurczolta fogságba, sőt a tolnai protestánsokat is megvédte egyízben, még pedig igen nyilván való módon, a katolikus tolnai bíró vádaskodása ellen.³ Maga a támadás sem túlságosan éles, a fenevadak közül a legnemesebbhez, az oroszlánhoz hasonlítja őket s mintegy a gonosz egyházi fejedelmek bosszúlóinak tartja. Talán közeljárunk az igazsághoz, ha itt nem keresünk sem erősebb hazafias érzést, sem mélyebb gyűlöletet a török iránt, hanem fölteszszük azt, hogy Sztárai lelke előtt a biblia kifejezésével kapcsolatban föltámadt a török pusztítás képe, s ez a kép adott egy pár árnyalatot az erősebb színezéséhez. Nem a hazafias érzés vezette első sorban tollát, mind pl. Siklósiét vagy Batiziét, hanem csak segítette munkájában.

De változtat Sztárai a zsoltárok compositióján is. Egy pár zsoltárnál nem elégszik meg azzal, hogy a prózai szöveget versbe foglalja, hanem keretet componál hozzá, ha ugyan compositiónak lehet azt az eljárását nevezni, hogy egy-két versszakkal megtoldja a Vulgáta zsoltárat, hogy elmondhassa. hányadik zsoltára Dávid könyvének az illető ének, milyen körülmények között szerezte koronás költője.⁴ Majdnem minden zsoltáránál szükségesnek tartja ezt megemlíteni, csak hogy egyiknél-másiknál nem a befejező, hanem a bevezető versszakban. E compositio feltalálása Nagy Sándor és Kardos Albert szerint Sztárai érdeme s azt hiszik, hogy a többi zsoltárszerzőink csak tőle tanulták.⁵ E feltevés azonban téves,

¹ Tu, Domine, servabis nos et custodies nos hac generatione in aeternum.

² In circuitu impii ambulans.

³ R. M. K. T. V. k. 298. és 308. l.

⁴ »Néha valótlanúságot is mondanak ezek a versek a kezdő és végpontokban, a mennyiben enyenesen Dávid szájába adnak oly énekeket, a melyeket egy általában nem ő írt.« Révész Imre. A magyarországi ref. egyház közönséges Énekes Könyvéről 20. l.

⁵ Nagy Sándor i. m. 28. l. és Kardos Albert, A XVI. század magyar lírai költészete. Egy. Phil. Közl. VII. 179.

hiszen Thordai Benedek, Végkecskeméti, Batthyáni Orbán, a CIII. zsoltár névtelen szerzője szintén használta ezt a szerkezetet s ha működésük nem is előzte meg Sztáraiét — pedig nagyon valószínű, hogy megelőzte — legalább is egy időbe esik vele.

Egy másik kedvelt compositiójának nyoma is megtaláljuk előzőinél. Említettük, hogy a CIII. zsoltár szerzője bevezetésül egy általános igazságot állít fel és maga a zsoltár tulajdonképpen nem egyéb, mint ennek az igazságnak a bizonyítása. Ezt a compositiót is megtaláljuk Sztárai zsoltárai között a XV. és XXXII-ben. A XV. zsoltár első versében elmondja, hogy sokan vannak olyan emberek, kik jó keresztyénnek hiszik magukat, pedig feslett életűek, sőt ellenségei Krisztusnak.

Tőlük azért hogy magunkat óhassuk,
Az szent Dávid beszédét elővegyük,
Az Istennek feleletit megértjük,
És magunkat így jól ebben meglássuk.

Ha zsoltárait, mint költeményeket tekintjük, legsikerültebbnek a XXVI. zsoltárt kell tartanuk. Szépen tükrözi vissza az eredeti hangulatát, eltalálja a zsidó zsoltár hangját, bár segítségért könyörög, nem lesz meghunyászkodóvá, meg tud őrizni bizonyos méltóságot:

Felséges Úristen, kérek tégedet,
Gonoszokkal ne vedd el életemet,
Gyilkosokkal ne végezd életemet,
Vélek együtt te ne büntess engemet.

Felsorolja érdemeit, melyekre kérését alapítja s ez a felsorolás nem válik unalmassá, mert ügyesen csoportosítja mondani-valóját, másrészt pedig, a mit elmond, iparkodik röviden, szószaporítás nélkül elmondani:

Hátra vetém mert én minden dolgomat,
Szemem előtt tartom te jóvoltodat,
Én csak nézem te irgalmasságodat,
Ártatlanul járom az én utamat.

Nagy érdeme a XXVI. zsoltárnak, hogy nem hosszadalmas, pedig mint már Nagy Sándor helyesen figyelte meg, »a pongyola hosszadalmasság nagy hibája Sztárainak«. ¹ Hasonló rövidséget csak néhány zsoltárában találunk és elmondhatjuk, hogy ezek a legsikerültebbek is. Ilyen a XXVIII. zsoltára, melynek különösen a vége sikerült, hol két versszakba össze tudja vonni a Vulgáta öt versét. Egy színvonalon áll vele a XII. zsoltára. Igazán rövid zsoltára csak egy van, a LXXIV., csakhogy ez annyira rövid, hogy

¹ U. o.

már nem is nevezhető zsoltárnak. Legtöbb zsoltára hosszadalmas, bőbeszédű. De azért ezek között is találunk sikerültebbeket, ilyen pl. a XXIII., míg a leggyöngébb átdolgozásai a XXXVII. és XCIV. zsoltárok, hol egy gondolatot variál strophákon keresztül.

Sztárai, mint a többi zsoltáríróink is, nagyon vonzódott a gondolati rhythmushoz. A gondolatok szabályos csoportosítása, mely a héber zsoltároknak is oly költői lüktetést ad, szinte akaratlanul is ráveszi feldolgozóját, hogy a maga gondolatait is hasonlóképp rendezze el. Sztárai a gondolatrhythmusnak azt a fajtát szerette különösen, a melyet párhuzamosnak nevezünk. Más-más szavakkal mond el egy gondolatot, mint pl. a XXXVII. zs. 5. versében :

Az úristen az te igazságodat
Kijelenti, mint az napnak világát,
Megmutátja te ártatlanságodat,
Szintén úgy mint délnek világosságát.

A hangoknak erő és időtartamuk folytán létrejövő szabályos hullámozása, a hangrhythmus, a költészetnek ez a legfontosabb ismertető jegye, Sztárai költészetében sokkal nevezetesebb szerephez jut, mint Thordaiét kivéve bármely elődjénél. 16 zsoltárát 5 formában írta, melyek a korabeli énekszerzőknél is előfordulnak. Leggyakoribb sora a népdalainkban oly gyakori 11-es, mely 4+4+3-as ütemekre tagolódik. Nyolcz zsoltára mutatja ezt a formát. Négy zsoltárát 5+5+6-os ütemekre szóló 16-osban írta, van egy 6+4+6-os ütemekre tagolódó 16-osa, egy 12-esé és két 6+6+7-es ütemeket feltüntető 19-esé. E 19-es Nagy Sándor szerint Sztárainál fordul elő először, de Szilády egy megjegyzése bizonyítja, hogy tévedett, mert már Nagy Bánkai Mátyás is e formában írta meg Hunyadi krónikáját.

Legjobban sikerültek a 11-esei. Ha összehasonlítjuk e zsoltárait a vele egykorú Tinódi hasonló formában írt verseivel, mindjárt kitűnik, mily magasan áll Sztárai verselése a derék lantosé fölött. Tinódinak a rhythmus iránt nincs érzéke, pusztán csak arra ügyel, hogy ki legyen a 11 szótag. Nézzük csak Török Jánosnak első versszakát:

Ez elmúlt gonosz üdöket beszéllöm,
Vitéz Terek Jánosról emlékezöm,
Mert jó híre neve öröm énnéköm
Atyja halálán keserög én lelköm.

Mennyire más Sztárai verselése! Nagy gonddal ügyel arra, hogy a metszet helyén legyen, s ez többnyire sikerül is neki. A rhythmus iránti erős érzékéről tesz tanúságot az az öntudatos törekvése, hogy minden ütemet egy hangsúlyos szó körül iparkodik csoportosítani. Nézzük csak XXXIV. zsoltárának 8. versszakát:

Segítségül | azért Istent | híjátok,
 Ő jó voltát | kóstoljátok | lássátok,
 Isten nagy jó | azt bizonynyal | tudjátok,
 Benne bízó | emberek mind | bódogok.

Minden sormetszet a helyén, minden ütemben egy hangsúlyos szó. Az igaz, hogy még 11-es soraiból sem alakulnak mindég ilyen tökéletes versszakok, a második metszet gyakran áldozatul esik a hosszú szavaknak, de azért kiváló érzékét nem lehet tagadni. Hosszabb sorai már kevésbé sikerülnek, nemcsak a metszetekkel van többször baja, hanem elvész a vers zeneisége is, a mi 11-eseit olyan csengővé teszi.

A rhythmus kedvéért találunk nála annyi inversiöt is. »A rhythmus megkívánja, hogy a legszorosabban összetartozó részek egy hangsúlyos gócz körül legyenek.«¹ Legrégibb verses maradványainkban is találunk példát arra, hogy a költő a rhythmus kedvéért folforgatja a szórendet, pl. Szent Bernát hymnusában az Arany idézte sor

Szent keresztfán *ha* imádlak.

Sztárai zsoltáraiból csak egy-két példát idézzünk :

Idvezítő szabadító *mert* vagyok, (XII. 6. s.)
 Atyja fiát *az ki* nem rágalmazza (XV. 6. s.)
 Hátra vetem *most én* minden dolgomat (XXVI. 4. s.)
 Ha valami nyavalyába *én* estem. (XXXIV. 13. s.)

Nem kereshetünk inversióihoz olyan mély alapot, mint Aranynál, a ki az értelmileg hangsúlyos szót emelte ki a szórend fölforgatásával, nem; Sztárainál, mint e kor többi verselőjénél az inversió inkább az értelem rovására megy, de kétségtelen, hogy rhythmikailag nyert vele a vers: épen e szokatlan, fordított szórend hívja föl az olvasó figyelmét a rhythmusra, érezteti vele, hogy a szórend eltérését meg kell indokolni, s ezt az indokolást csak a rhythmus szolgáltatja.

Nem művész ő sem, de legalább nem lelketlen mesterember, nem elégszik meg jól rosszul összehangzó szótagokkal, hanem iparkodik erejéhez és a kor ízléséhez képest becsülettel összeácsolni a rím alkotó részeit. A ki ilyen rímű strophákat tud írni:

Tükör gyanánt légyen ez mindeneknek,
 Kik kereszttyén nevet földön viselnek,
 Életekben hogy ekképen éljenek,
 Szent Dávidról az mint innen értenek.²

¹ Gyulai Pál. Gyöngyösi István. Egyet. előadás. 1889—90.

² XXVI. ps. 45—48. 1.

vagy pedig:

Szabadíts meg és tarts meg uram Isten!
Mert ez földön immár szent ember nincsen,
Igaz beszéd az embereknél nincsen,
Mert többire minden ember hitetlen.¹

természetesen sok-sok gyöngébb, sőt rosszabb között, az számot-
tevő versfaragó volt a XVI. században, kiválik a mesterségében
osztozók nagy számából.

Természetesen Sztárainál, ép úgy mint kortársainál nem
szabad a történeti szempontot figyelmen kívül hagyni, nem szabad
önállóan tekinteni verselő képességét, hanem kapcsolatban a többi,
egy korban élt verselőével, és akkor méltán adózhatunk elismeréssel
összezsengő rímeinek, mely nem ismeri az unalmas rímelést a
vala vagy *volna* szóval, könnyen gördülő, metszetekkel arányos
részekre tagolódó sorainak.

CSASZÁR ERNŐ.

¹ XII. ps. 1—4. sor.

